

VJERA I NAUKA U BORBI ZA ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE

Seminarski rad

Elman Hasanspahić

Sarajevo , februar , 2024

TRADICIJA I RELIGIJA U KONTEKSTU ZAŠTITE OKOLIŠA

Staviti kesu u kesu sa kesama , ili staviti pribor za šivenje u kutiju od keksa samo su neki od primjera kako ljudi sa Balkana već generacijama primjenjuju ekološki održive prakse. Naravno , ovakve i slične prakse na ovim prostorima razvile su se prvenstveno iz ekonomskih razloga , možda čak i nesvjesno , no to ne umanjuje efekat koji su imale na osvještavanje ljudi o zdravom i racionalnom korištenju prirodnih resursa.

U ovom radu razmotriti ćemo prakse ukorijenjene u tradiciji i religijskim vjerovanjima , kao i efekte koje te prakse imaju na prirodu.

Tradicionalno ekološko znanje (TEK – Traditional ecological knowledge) predstavlja višestruko znanje akumulirano kroz više generacija bliskih interakcija između ljudi i prirodnog okruženja (Drew ,2005). Prema ovom autoru , TEK može biti veoma koristan u modernim programima ekološke konzervacije. Tradicionalne ekološke prakse ne predstavljaju univerzalno znanje , već geografski ovisno znanje nastalo kao produkt iskustava u lovu , uzgoju biljaka i žitarica ili određenim spiritualnim aktivnostima. Autohtoni narodi su razumjeli položaj zvijezda, sunca i mjeseca , jačinu i smjer vjetra , položaj i kretanje oblaka i obrasce munja, fiziološke promjene životinja i vegetacije (Lemi,2019). Ovo znanje im je omogućilo da se na adekvatan način prilagode stalno promjenjivim prirodnim faktorima.

Jedan primjer koji pokazuje kako tradicionalni način života utječe na zaštitu prirodnih resursa , jeste način ribarenja u nekim Azijskim kulturama poput Vijetnama , Kine i Tajlanda. Naime , u ovim kulturama zastupljeno je ribarenje pomoću mreža ili pletenih korpi. Za razliku od pecanja pomoću udice ili koplja , ova metoda je manje invazivna po cijeli riječni ili morski ekosistem. Također se smanjuje vjerovatnoća ranjavanja ribe i puštanja istih natrag u ekosistem . Na ovaj način , sva uhvaćena riba bude iskorištena , i ne dolazi do bespotrebne smrti životinja.

Konzervacionizam autohtonih naroda je veoma često pripisan spiritualnom poštovanju i praktičnom razumijevanju prirodnog svijeta (Vecsey 1980; Martinez 1996; Berkes 1999 , prema Negi , 2010). Još jedna metoda pomoću koje neke kulture nastoje izbalansirati klackalicu majke prirode jeste kontrola resursa.Na primjer , autorica Chandra Singh Negi spominje sela u Kuthi dolini u Indiji. U tim selima je taboo ,odnosno društveno neprihvatljivo da domaće životinje pasu

travu na određenim livadama. Naime, na tim livadama ispaša je dozvoljena samo jaku (lat. *Bos grunniens*) koji je u toj regiji smatran svetom životinjom.

Na području Bosne i Hercegovine, ali i skoro čitave regije Balkana ovaj koncept svetosti možemo vidjeti u odnosu koji ljudi imaju prema hrani, prvenstveno prema hljebu. Hljeb je na ovim prostorima skoro pa sinonim za opći termin – hrana. Ovo je evidentno po prisutnosti riječi hljeb u svakodnevnom govoru: *“Staviti hljeb na stol”*; *“Otići negdje trbuhom za kruhom”*. Osim što je prisutan uz svako jelo hljeb svoj skoro sveti status potvrđuje kroz narodna vjerovanja prema kojima je jedan od najvećih grijeha baciti hljeb. Ova praksa, koja je vjerovatno proizašla iz nepovoljnih ekonomskih uvjeta na ovim područjima se ipak ukorijenila kao religijska komponenta – nešto sveto, nešto što se ne smije olako baciti.

Naravno, nisu sve kulturalne prakse pozitivne po prirodu. U našem okruženju je i dalje prisutno paljenje vatre uoči Prvog maja. Praksa koja za cilj ima obilježavanje Praznika rada ali ipak praksa koja ima negativan utjecaj na ekosistem. Iako je donekle zaostavština iz socijalističkih vremena, važno je naglasiti da ova tradicija svoje korijene ima u Paganskim običajima i vjerovanjima. Jedan takav običaj je Beltain, Gaelski festival koji se obilježava prvog maja paljenjem velike vatre koja čime se simbolizira početak ljeta.

Kada govorimo o odnosu nauke sa tradicionalnim ekološkim znanjem, ono se veoma često primjenjuje za lociranje istraživačkih lokacija, nabavku uzoraka i interpretiranje terenskih podataka. Lokalno unajmljeni terenski asistenti veoma često doprinose istraživanju u mnogo većem kapacitetu nego samo kao puka logistička podrška (Dowler, 1996, prema Huntington, 2000). Sve u svemu, veza između društva i prirode je neraskidiva i nemoguće je proučavati i zaštititi jedno bez razumijevanja onog drugog.

SPIRITUALNA EKOLOGIJA U 21. VIJEKU

Koncepti o kojima smo razgovarali u prethodnom poglavlju mogu se staviti pod okrilje termina spiritualna ekologija. Ova disciplina, nastala kao simbioza tri pravca: nauke, religije i ekološke održivosti, pojavila se kao odgovor na sve veću otuđenost ljudi od prirode. Veliki dio spiritualne ekologije jeste prihvatanje odgovornosti za štetu koju je čovječanstvo nanijelo planeti Zemlji.

U prošlom stoljeću svjetske političke i religijske vođe su u najmanju ruku bili neutralni po pitanju zaštite okoliša. Vatikan je bio po strani ovog problema sve do pisma Laudato si' kojeg je napisao Papa Franjo 2015. godine . U ovom pismu Papa Franjo jasno govori o eksploataciji i uništenju prirodnih resursa kao i o posljedicama koje će ovakvo ponašanje imati po sve nas. Laudato si' također postiže koncenzus sa naučnim stavom da je globalno zagrijavanje nastalo ljudskim djelovanjem. Krivca za ovakvo ponašanje Papa Franjo pronalazi u globalnoj apatiji i bezobzirnom potjerom za profitom.

Još jedan svjetski vođa koji je izrazito glasan po pitanju zaštite okoliša jeste kralj Charles II. Ekologija njemu nije stran koncept , budući da se bavi okolišnim problemima još od 80ih godina prošlog stoljeća. U svojoj knjizi Harmony: A New Way of Looking at Our World kralj Charles II navodi: „ ... trenutno remetimo raznolikost života i izazivamo bolest ravnoteži koja reguliše globalnu klimu o kojoj tako prisno ovisimo“.

EKOLOŠKA OSVIJEŠTENOST

Stavovi ljudi prema okolišu počinju se razvijati u ranoj životnoj dobi (Bryant & Hungerford,1977, prema Bradley i sur.,1997). Do adolescencije ljudi obično već imaju stečena razumijevanja o ekološkim problemima poput globalnog zagrijavanja ili zaštite voda. Poznavanje ekoloških problema je temelj za unapređenje kvaliteta životne sredine u bilo kojem okruženju. Posebno je važna ekološka osviještenost kod mladih , jer upravo su oni ti koji moraju ispravljati greške proteklih generacija.

U jednom istraživanju , koje su sprovele Sandra Cepić i Ružica Jurčević na uzorku učenika srednjih škola u Hrvatskoj , rezultati su pokazali da su učenici najviše upoznati sa pojmovima onečišćenja vode tla i zraka kao i sa globalnim zagrijavanjem. No ,istraživanje je pokazalo da je samo 19% učenika upoznato sa pojmom održivog razvoja . Ovo je zabrinjavajuće jer je upravo održivi razvoj i energetska tranzicija temelj aktivnosti koje sprovode na globalnom nivou u svrhu poboljšanja kvalitete životne sredine.

Prema podacima Balkanskog barometra iz 2022.godine u Bosni i Hercegovini ali i u regiji došlo je do porasta osviještenosti populacije u odnosu na 2018. godinu u kategorijama koje se odnose na kupovinu domaće hrane i korištenje niskokarbonskih oblika prevoza.

Možemo reći da nam ovi podaci pružaju dobar temelj za buduće aktivnosti u okviru konzervacije okoliša i energetske tranzicije.

Kada govorimo energetske tranziciji , važno je uzeti u obzir socio-ekonomske karakteristike društva u kojem se nalazimo. Skoro svi ljudi su svjesni da život temeljen na fosilnim gorivima nije održiv i da je zelena revolucija neminovna. U industrijski i ekonomski razvijenim društvima već vidimo veliki broj električnih automobila na ulicama kao i veliki broj domaćinstava koji funkcionišu na solarnoj energiji . Kada posmatramo situaciju u zemljama bivše Jugoslavije , stanje je mnogo drugačije i ne postoji projekat niti nivo osviještenosti koji može potpomoći energetske tranziciju na ovim prostorima ukoliko ne dođe do poboljšanja opće ekonomske situacije. Najjeftiniji električni automobil marke Tesla , vodećeg proizvođača električnih vozila u 2023. godini koštao je € 36.000 . Nemoguće je očekivati prelazak na niskokarbonski oblik prevoza u zemljama gdje prosječna mjesečna plaća iznosi 600-700 eura.

ZAKLJUČAK

Ekologija je velika tema danas . Priroda je velika tema oduvijek . Živimo u njoj i odgovorni smo za nju. Iz prethodnih poglavlja vidjeli smo da su ljudi i okolina dva nerazdvojna koncepta. Jedno ne može postojati bez drugog. Iako je zaštita okoliša nešto što nam se ponekad čini kao da oduzima previše vremena , nešto što je možda komplikovano i nejasno , važno je shvatiti da nismo sami i da smo sasvim pripremljeni za izazove sa kojima se susrećemo. Nismo sami , jer u nama su usađeni instinkti koji nam pomažu da se povežemo sa vodom ,zrakom i zemljom . Ono što mi trebamo uraditi jeste inkorporirati naša tradicionalna ,urođena znanja zajedno sa modernim naučnim pristupima i na taj način izbalansirati prirodnu klackalicu koju smo vlastitim greškama tokom godina izbacili iz ravnoteže.

LITERATURA:

1. ACIT Centre & EPIK Institute (2022). BALKAN BAROMETER 2022 Public Opinion Analytical report. Regional Cooperation Council
2. Bradley, Jennifer & Waliczek, T. & Zajicek, J.. (1999). Relationship Between Environmental Knowledge and Environmental Attitude of High School Students. *The Journal of Environmental Education*. 30. 17-21. 10.1080/00958969909601873.
3. Cepić, S. i Jurčević, R. (2022). Ekološka osviještenost učenika srednjih škola. *Školski vjesnik*, 71 (2), 102-116. <https://doi.org/10.38003/sv.71.2.9>
4. Charles HRH The Prince of Wales, Juniper, T., & Skelly, I. (2010). *Harmony: a new way of looking at our world*. New York, Harpercollins.
5. Drew, J.A. (2005), Use of Traditional Ecological Knowledge in Marine Conservation. *Conservation Biology*, 19: 1286-1293. <https://doi.org/10.1111/j.1523-1739.2005.00158.x>
6. Huntington, H. P. (2000). Using Traditional Ecological Knowledge in Science: Methods and Applications. *Ecological Applications*, 10(5), 1270–1274. <https://doi.org/10.2307/2641282>
7. Lemi, T. (2019). The role of Traditional Ecological Knowledge (TEK) for climate change adaptation. *International Journal of Environmental Sciences & Natural Resources*, 18(1). <https://doi.org/10.19080/ijesnr.2019.18.555980>
8. Negi, C. S. (2010). Traditional culture and biodiversity conservation: Examples from Uttarakhand, Central Himalaya. *Mountain Research and Development*, 30(3), 259–265. <https://doi.org/10.1659/mrd-journal-d-09-00040.1>
9. Pope Francis. (2015). *Laudato Si'* [On Care for Our Common Home] [Encyclical letter]. Retrieved from: http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html